

ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΟ ΟΡΟΣΗΜΟ

Αρχαία Θεωρητικής Κατεύθυνσης

2-6-2014

A1. Οι αρετές επομένως δε γεννιούνται μέσα μας εκ φύσεως ούτε αντίθετα με τη φύση, αλλά σε μας που έχουμε από τη φύση την ιδιότητα να τις δεχτούμε, και που τελειοποιούμαστε με τη συνήθεια.

Ακόμη, όσα από τη φύση υπάρχουν σε μας, πρώτα αποκτούμε τις δυνατότητες αυτών κι ύστερα προχωρούμε στις αντίστοιχες ενέργειες (πράγμα το οποίο φαίνεται στις αισθήσεις μας γιατί δεν αποκτήσαμε τις αισθήσεις (της όρασης ή της ακοής) έχοντας δει πολλές φορές ή έχοντας ακούσει πολλές φορές, αλλά αντίθετα κάναμε χρήση τους, έχοντας τις, και δεν τις αποκτήσαμε με τη χρήση) αποκτούμε όμως τις αρετές αφού πρώτα τις εφαρμόσουμε στην πράξη, όπως ακριβώς (συμβαίνει) και στις άλλες τέχνες γιατί όσα πρέπει να κάνουμε μαθαίνοντάς τα, αυτά τα μαθαίνουμε κάνοντάς τα, για παράδειγμα οικοδόμοι γίνονται με το να οικοδομούν και κιθαριστές με το να παίζουν κιθάρα με τον ίδιο τρόπο, κάνοντας δίκαιες πράξεις γινόμαστε δίκαιοι, κάνοντας σώφρονες πράξεις (γινόμαστε) σώφρονες και κάνοντας ανδρείες πράξεις (γινόμαστε) ανδρείοι.

B1. Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη τα είδη της αρετής είναι δύο, η διανοητική και η ηθική. Οι διανοητικές αρετές είναι η σοφία, η φρόνηση και η σύνεση, σχετίζονται με τη λογική και ανήκουν στο καθαρά «λόγον ἔχον» μέρος της ψυχής. Η διανοητική αρετή συνδέεται με το νου που είναι ένα από τα τρία κύρια μέρη της ψυχής («ή μὲν διανοητική ... αὐξησιν»). Τα άλλα δύο είναι η αίσθηση και η ὄρεξη. Οι ηθικές αρετές, όπως είναι η δικαιοσύνη, η σωφροσύνη, η ανδρεία, σύμφωνα με τον χωρισμό του Αριστοτέλη ανήκουν στο «ἐπιθυμητικόν», στο μέρος της ψυχής που μετέχει στο «λόγον ἔχον μέρος» και στο «ἄλογον μέρος». Αυτές περιγράφουν το χαρακτήρα του ανθρώπου («Ἡ ἠθική ... ἔθους»).

Αντίθετα η κατάκτηση των ηθικών αρετών οφείλεται στον εθισμό (ἔθος), δηλαδή στη συνήθεια που δημιουργείται με την επανάληψη μιας ενέργειας. Μάλιστα, ο Αριστοτέλης για να στηρίξει αυτή του την άποψη, συνδέει ετυμολογικά τη λέξη «ηθική», ὄρο τον οποίο δημιούργησε ο ίδιος με τη λέξη «ἔθος» (ρ. σεθ->εθ - > ἔθος> ἦθος > ἠθική). Παρατηρούμε ότι συσχετίζει την πραγματική σημασία των λέξεων με τα πράγματα ή τις ιδιότητες που δηλώνουν για να κατανοήσει ή να επιβεβαιώσει τη μεταξύ

τους σχέση. Έτσι, καταλήγει να μας πείσει ότι οι δύο λέξεις δεν συνδέονται μόνο ετυμολογικά αλλά και σημασιολογικά.

Επομένως, κατά τον Αριστοτέλη και τα δύο είδη αρετών δεν συνδέονται με τον όρο «φύσις» γιατί δεν είναι έμφυτες. Ο άνθρωπος, λοιπόν, γίνεται, δε γεννιέται ενάρητος. Εδώ ο Αριστοτέλης χρησιμοποιεί τα παραδείγματα της πέτρας και της φωτιάς για να θεμελιώσει το συλλογισμό του, ότι καμία ηθική αρετή δεν προέρχεται από τη φύση («ἔξ οὐ...ἔθους»). Το συμπέρασμα που προκύπτει από τον επαγωγικό συλλογισμό του φιλοσόφου είναι πως δεν μπορούν να συμπεριφέρονται με άλλον τρόπο τα πράγματα που από τη φύση γεννιούνται με μια ορισμένη ιδιότητα.

Παράγοντες που συμβάλλουν στη γένεση και στην επαύξηση των διανοητικών αρετών είναι κατά κύριο λόγο η διδασκαλία η οποία απαιτεί εμπειρία και χρόνο. («ἐμπειρίας δεῖται καί χρόνου»). Η φράση το «πλείον» υποδηλώνει την ύπαρξη και άλλων παραγόντων που δεν αναφέρονται στο κείμενο. Την κύρια, λοιπόν, ευθύνη για τη μετάδοσή τους την έχει ο δάσκαλος. Αρωγός του διδασκάλου και του ατόμου είναι η οικογένεια και η πολιτεία. Η εμπειρία είναι αποτέλεσμα της γνώσης και η γνώση αποκτάται μέσα από τη σταθερή και μακροχρόνια διδασκαλία. Επιπλέον την ευθύνη για την κατάκτηση των ηθικών αρετών την έχει ο ίδιος ο άνθρωπος. Εξαρτάται μάλιστα σε απόλυτο βαθμό απ' αυτόν αν θα φτάσει το στόχο του, αν θα αποκτήσει ήθος «ευγενές και φιλόκαλον». Και για να το κατορθώσει πρέπει να καταβάλει επίπονη προσπάθεια και αγώνα, να εθίσει την ψυχή του σε πράξεις ενάρητες. Τέτοιες απόψεις υποστήριζε και ο Πλάτωνας: «ἐμφύεται πᾶσι ... τό πᾶν - ἦθος διά ἔθος». Υποστηρίζει ότι ο άνθρωπος μπορεί να αποκτήσει κάποια ψυχικά χαρακτηριστικά ήδη από τα πρώτα στάδια της ανάπτυξης του (Σχολικό βιβλίο σελ. 157).

B2. Στη συγκεκριμένη ενότητα ο Αριστοτέλης προσθέτει ένα ακόμη επιχείρημα («ἔτι»), για να τεκμηριώσει τη βασική του θέση ότι «καμία από τις ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτη».

Ο συλλογισμός του είναι ο εξής:

1η προκείμενη: Σε όσα υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως προηγείται η ύπαρξη και η δυνατότητα μιας ενέργειας και ακολουθεί η ενέργεια, η πραγμάτωση της δυνατότητας («δυνάμεις πρότερον... ὕστερον ἐνεργείας»).

2η προκείμενη: Στις ηθικές αρετές προηγείται η ενέργεια, η επανάληψη μιας πράξης που οδηγεί στον εθισμό και ακολουθεί η κατάκτηση των αρετών.

Συμπέρασμα: Οι ηθικές αρετές δεν υπάρχουν μέσα μας εκ φύσεως αφού δεν ακολουθούν την πορεία όσων έμφυτων δυνατοτήτων διαθέτει ο άνθρωπος. Είναι δηλαδή επίκτητες και καλλιεργούνται με τον εθισμό.

Η αντίθεση ανάμεσα στα έμφυτα γνωρίσματα και τις ηθικές αρετές πιστοποιεί ότι οι ηθικές αρετές δεν είναι έμφυτες, αλλά απαιτούν συνεχή άσκηση, επανάληψη προκειμένου να γίνουν κτήμα του ανθρώπου.

Ο Αριστοτέλης ξεκινά το συλλογισμό του διερευνώντας πρώτα τι συμβαίνει σε όσα χαρακτηριστικά έχουμε εκ φύσεως. Αυτά έχουν εκ των προτέρων («πρότερον») μέσα τους τη δυνατότητα να πραγματευθούν, και «ύστερον» ακολουθεί η πραγμάτωση αυτής της δυνατότητας. Δες σχόλιο βιβλίου σελ.158.

Για να αποδείξει τα λεγόμενά του χρησιμοποιεί το παράδειγμα των αισθήσεων: την όραση, την ακοή δεν τις αναπτύξαμε μέσα από την εξάσκηση, αντιθέτως υπάρχουν ήδη ανεπτυγμένες μέσα μας και περνάμε αμέσως στη χρησιμοποίησή τους.

Αντίθετα, στις ηθικές αρετές προηγείται η ενέργεια, δηλαδή η εξάσκηση, η επανάληψη μιας ενέργειας και ακολουθεί η κατάκτηση της ηθικής αρετής. Αλλά για να γίνει η αρετή κτήμα είναι ανάγκη να ασκηθεί «πολλάκις» ο άνθρωπος σε αυτή. Χρησιμοποιεί δύο παραδείγματα από την καθημερινή ζωή που αφορούν τις πρακτικές τέχνες για να τεκμηριώσει τη θέση του: για να αποκτήσει δηλαδή κανείς την ικανότητα του οικοδόμου ή του κιθαριστή πρέπει πρώτα να εξασκηθεί στο χτίσιμο ή στο παίξιμο της κιθάρας αντίστοιχα. Αναλογικά με τα δύο αυτά παραδείγματα, αναφέρονται τρία παραδείγματα από το χώρο της ηθικής, από τα οποία φαίνεται ότι οι δίκαιοι, οι σώφρονες και οι ανδρείοι, αποκτούν τις συγκεκριμένες ιδιότητες κάνοντας, αντίστοιχα, δίκαιες, συνετές και ανδρείες πράξεις. Αυτό, λοιπόν, που συμβαίνει στις πρακτικές τέχνες, συμβαίνει και στις ηθικές αρετές: με την επανάληψη και τον εθισμό σε ηθικές πράξεις αποκτούμε τις ηθικές αρετές. Η αναλογία είναι εμφανής με τη χρήση των: «ὥσπερ, οἶον» αλλά και διαφόρων μετοχών: «ἐνεργήσαντες, μαθόντας, ποιούντες, οικοδομοῦντες, κιθαρίζοντες, πράττοντες».

Επομένως, η αρετή, κατά τον Αριστοτέλη, δεν είναι αφηρημένη ιδέα αλλά συγκεκριμένη πράξη με θετικό περιεχόμενο.

B3. Σελ. 152-153: «Η ψυχή του ανθρώπου... διανοητικές».

B4. ουσία - ανούσιος

σχέση - υπέροχος

φύση - έμφυτος

χρησιμότητα - εύχρηστος

μάθηση - μαθητικός

Γ1. Μετάφραση

Νομίζω, λοιπόν, ότι εσείς δεν αγνοείτε ότι πολλές πράξεις ήδη έχουν γίνει τέτοιες, τις οποίες στην αρχή απ' τη μια όλοι ανεξαιρέτως θεώρησαν ότι είναι συμφορές και συμπόνεσαν τα θύματα, αργότερα απ' την άλλη διαπίστωσαν ότι αυτές οι ίδιες (οι πράξεις) έχουν γίνει αιτίες των μεγαλύτερων αγαθών. Και γιατί πρέπει να πω τα παρακάτω; Αλλά και τώρα τις ηγέτιδες βέβαια πόλεις, και εννοώ δηλαδή την πόλη των Αθηναίων και των Θηβαίων, θα μπορούσαμε να βρούμε ότι δεν κέρδισαν μεγάλη ωφέλεια απ' την ειρήνη, αλλά απ' τις οποίες (πόλεις) στον πόλεμο, αν και προηγουμένως απέτυχαν πάλι ανέκαμψαν, όμως απ' αυτές η μία έγινε ηγέτιδα πόλη των Ελλήνων, ενώ η άλλη έχει γίνει στην παρούσα συγκυρία τόσο σπουδαία, όσο κανείς ποτέ ως τώρα δεν περίμενε ότι θα γίνει· γιατί οι ένδοξες και σπουδαίες πράξεις όχι απ' την αδράνεια, αλλά απ' τους αγώνες συνήθως γίνονται (αγαπούν να γίνονται).

Γ2. ξ

πορρωτάτω

εϋ

ύμῶν αὐτῶν

ἡγεμόσι(ν)

ῥετο (ῥτο)

ὑπειλήφθαι

τοῖς πεισομένοις

γνοίη

κατάστηθι

- Γ3α.** ὑμᾶς= υποκείμενο του απαρεμφάτου οὐκ ἀγνοεῖν, ετεροπροσωπία
 συμφοράς= κατηγορούμενο στο ἄς μέσω του εἶναι
 τοῖς παθοῦσι = επιθετική μετοχή με υποκείμενο το ἄρθρο της «τοῖς», αντικείμενο στο συνηχθέσθησαν
 τί = επιρρηματικός προσδιορισμός, αιτιατική της αιτίας στο λέγειν
 λαβούσας= κατηγορηματική μετοχή από το εϋροιμεν ἄν, συνημμένη στο τὰς πόλεις
 ἡγεμόνα= κατηγορούμενο στο «τήν μὲν» μέσω του καταστᾶσαν.

Γ3β.**Πρώτος τρόπος**

«Ὁ ῥήτωρ εἶπεν ὅτι αἱ γὰρ ἐπιφάνειαι καὶ λαμπρότητες οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλοῖεν» (ειδική πρόταση με ευκτική του πλαγίου λόγου).

Δεύτερος τρόπος

«Ὁ ῥήτωρ εἶπεν τὰς γὰρ ἐπιφανείας καὶ τὰς λαμπρότητας οὐκ ἐκ τῆς ἡσυχίας, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀγώνων γίνεσθαι φιλεῖν» (ειδικό απαρέμφατο).